

got. (Mint ahogy Arany *Bolond Istókjának*, vagy Szentkuthy *Prae*-jének idézetuhatagát analizálva sem lehet elfeledkezni arról, hogy ezek mögött vagy ezek által igen lényeges ügyekben születnek állítások és kétségbevonások.)

Mindent összevetve: kivételes nyereség tudományosan minden igényt kielégítő, de szerfölött olvasmányos (sőt olykor az olvasóval vagy az idézett szakirodalommal majdnem tréfásan évődő) monográfia révén igazodni el az elmúlt félszázad egyik legtöbbet vitatott, legnehezebben értelmezhető epikus életművében. Ha illet szabad mondani: a legbonyolultabb jelentésnek is magyarázatához jutva, a legkényesebb politikai dilemmákat sem megkerülve tud Márkus Béla „tiszta beszéd”-del eligazítani. Értékítéleteiben nem túloz, nyilvánvalóságokat nem magyaráz, éppen annyit és úgy mond el, ahogyan és amennyire az szükséges.

A könyv címlapján helyet kapó Szilágyi-portré nagyon is sokat mond. Okosság, némi kételkedés, de a meggyőződés szilárdságával megférő játékoságot egy csipetnyi „elrédés” színezi. A könyv hőse (és szerzője) tud és akar nagy dolgokban eligazítani, ám sosem mondva le a mindenén átsegítő kedélygazdagság kiismerhetetlen övezeteiről. (*MMA Kiadó*)

IMRE LÁSZLÓ

## *Konzervatív normaszegés*

KUKORELLY ENDRE: *PÁLYA, AVAGY NYUGI, DAGI, NEM CSAK A FOCI VAN A VILÁGON\**

1986–2018, bő három évtized különböző műfajú írásaiból (tárca, novella, szonett, naplórészlet, nekrológ, hozzászólás, kvázi-interjú stb.) áll össze Kukorelly Endre új kötete – ennyi idő alatt meglehetősen sokat változott az az átláthatatlanul sokrétű kulturális jelenség, amit sportnak hívunk (a szabálmódosításoktól az olimpiai sportáglisztákon és gazdasági környülállásokon át a tömegsport mulékony trendjeiig). Nem kevésbé mutat nagyon másképpen manapság az a diszkurzív-mediális mező, mely az élsport jelenét és történetét kommentálja szakadatlan. Amidőn Kukorelly első sporttárcái napvilágot láttak az 1980-as évek végéhez közeledve, az állami rádió- és sportcsatornák közvetítései mellett a nyomtatott sajtó sportrovatai jelentették azt a (nem irodalmi) mediális kontextust, melyről gyakorta meg is emlékezett szövegeiben a szerző. Bár magyar nyelvű sportnapilap továbbra is csak egy működik, egyfelől a tematikus sportcsatornák számának fölszaporodásával a sportközvetítések mennyisége a sokszorosára nőtt, másfelől nyilván az így keletkezett bőségtől nem függetlenül, a web 2.0-ás lehetőségek (fórumok, blogok, közösségi oldalak) elterjedésével a sportról való nyilvános „beszéd” is demokratizálódott – ez utóbbi jelenség eredményeképpen a tartalomgyártást nem hivatásszerűen űzők ma már jóval több „szöveget” állítanak elő, mint azok, akik ezért fizetést

\* A szöveg létrejöttét a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János Kutatói Ösztöndíja és az Emberi Erőforrások Minisztériuma Új Nemzeti Kiválóság Programja támogatta.

kapnak. Ráadásul mindeközben a legrégebb tömegmédiium, a könyv sem kívánja kihasználatlanul hagyni a sport iránti töretlen figyelem kínálta lehetőségeket egyfelől a jelenkor csillagainak szentelt portrékötetekkel, másfelől a szélesebb közönségnek szóló, de szaktörténeti kutatásokon alapuló munkákkal. (Az Akadémiai Kiadó Kanári sorozatában mindkettőre színvonalas példákat találni magyar és külhoni szerzőktől, de sajnos a konjunktúra részeként 2018 karácsonyára időzítve olyan botrányos fércmű is napvilágot látott, mint a Helikon által megjelentetett *Az Aranycsapat története*.)

Fogas kérdés, hogy a tágan értett irodalmi publicisztika ebben a „dömpingben” hogyan szituálja önmagát – mi az, amit csak ebben a határműfajban lehet elmondani ma a sportról? Kukorelly 1994-es *Napos terület* című kötetének sportciklusát ezek a mondatok vezetik be: „Az ember újságot *normálisan* hátulról olvas előre felé, sport- és egyéb életviszonyok s vigalmak, az érzéki egyetemes részleteitől végül csak érdekeink halálos partikularitásáig. Így vizsgálódik tehát, ha nem kompenzál nagyon, nem mindenáron akar valamit és nincs különösképp beszarva. Így tekintgetünk a világba, noha mégiscsak normálisnak tartjuk azt, a dolgok oly képmutató elrendezését, ahogy újságokban adódik. Tessék csak, felőlem. Ám itt legyen most az, hogy nem teljesítjük a normát.” Miközben ez a szöveghely a maga nyelvi kevertségével stílusisan távolságot vesz a sportújságírói regisztertől, abban jelöli ki a ciklus sajtószerűségét, hogy a benne olvasható írások mintegy a „dolgok” megszokott elrendezettsége mögé kívánnak bepillantani. Abból, hogy a *Pályában* ennek a részletnek a rövidített változata szintén afféle előhangként működik (az első fejezet egyetlen írása), egyfelől arra következtethetünk, hogy a szerző a sport megszokottá vált diszkurzív mintázataira való rákérdésezést manapság is szükségesnek tartja, másfelől nem kíván különösebben reflektálni arra a mediális átrendezésre, amelyet fentebb vázoltam – egyszerűen szólva arra, hogy a „dolgok képmutató elrendezése” ma már aligha elsősorban az „újságban” tárgyiasul, vagyis a kötetben olvasható írásoknak sem a hírlap(i stílus, értelmezési séma) lesz az egyetlen (horribile dictu: piaci) „versenyháza” (nem feledve mindeközben, hogy az összegyűjtött szövegek többsége eredetileg újságcikként látott napvilágot).

Autonóm látásmód és invenciózus nyelvi alakítottság – e kettőnek biztosan nincs híján Kukorelly kötete, melynek argumentációs dinamikája jórészt abból a feszültségből származik, melynek egyik pólusa a leglátványosabban az olimpiai sportáglisták összeállításában megmutatkozó specializáció radikális kritikája, a másik a futball identitásreprezentáló teljesítményének afirmálása. Nem a sport fölötti untig ismert intellektuális fanyalgásról van Kukorellynél szó, hanem egy olyan konzervatív értékszemléletről, mely tulajdonképpen azért érti hanyatlástörténetként az egyre sajátosabb testi képességeket igénylő versenyszámokat (tudjuk, a századelőn még úgy vélték, minden sportághoz hasonló alkat szükséges), mert azoknak nincs élő társadalmi-kulturális kapcsolatuk azzal a közösséggel, melyet a ceremóniális logika szerint (uniformis, zászló, címer, himnusz stb.) képviselnek. „A dopping pont annyira nem tetszik, mint megannyi profi(nak nevezett), így-úgy menedzselt-szponzorált, sportágagyalmány. Felőlem emeljenek száz kilókat elefántforma lányok, ugrabugráljanak bolhafiúkák, ha nekik jó, de nekem miért jó? Alkalmas mindez akár minimális projekcióra is, tudok azonosulni velük, képvisel-

nek engem? Nem.” (35–36.) Ehhez ugyanakkor hozzátehetjük, hogy a Nemzetközi Olimpiai Bizottság újabban kifejezetten törekszik (a piacbővítés lehetőségét is szem előtt tartva) olyan sportágaknak a programba való beemelésére, melyek – noha többségükben nem tekinthetők klasszikus versenyszámnak – a rendező ország tradícióihoz, (szub)kulturális trendjeihez illeszkednek (így lesz Tokióban 2020-ban karate és baseball, míg Párizsban, legalábbis a francia szervezők reménye szerint, 2024-ben breaktánc a kínálatban). Szurkoló és versenyző között létrejövő érzelmi kapcsolat forrásaként a kötet írásai visszatérően a gyermekkori szocializáció mikéntjét jelölik ki, például ekként: „Akkor úgy tudtam, futballban igazából a magyarok a legjobbak, ha kikapunk, az valamiféle véletlen félreértés. Más nemzetek bajnoksága ma sem érdekel, csodálom és hidegen hagy, szárnalmasnak tartom, ha egy magyar kisfiú Arsenal-drukker, csak magyarok meccsén izgulom szét magam, ezt írta belém a hajdani önfeledt focizás. Mindenhol, bármivel, pötytyős gumilabdával, ormóttan ötös fűzős bőrrrel, a trafikban három húszért kapható, összevissza pattogó tömör gumival, tízperces szünetekben az iskolaudvar aszfaltján, a Ligetben, a szentistvántelepi göröngyös pályán, osztálykirándulásokon bármely közepesen lejtő domboldalon, mezítláb a pünkösdfürdői strandon.” (65.) Mondhatnánk persze, hogy itt némileg szűkre lett szabva az identitásformálás (mediális) tere, de korántsem biztos, hogy többről van szó annál, hogy az elbeszélő igyekszik megérte(t)ni saját értékítéleteinek, emocionális reakcióinak hátterét. Nincs a kezemben erre vonatkozó, kiterjedt forrásanyagot használó empirikus kutatás, de úgy hiszem, a Kukorelly korosztályába tartozó magyar férfiak körében egyáltalán nem ritkaság ez az attitűd (apám például egész életében minden meccset megnéz, a legmesszebbmenőkig illik rá Esterházy Péter fordulata: „nem tud meccset nem nézni”, elismeri a teljesítményt, szurkolni viszont sosem láttam, csak a Lokinak és a „magyaroknak”), miközben számos okot tudhatunk felsorolni arra, hogy a globalizált látványossággá vált futball korában miért nemhogy nem „szárnalmas”, de voltaképpen elkerülhetetlen, hogy a csúcsklubok népszerűsége messze túlnyúljon a nekik otthont adó kerületek-városok-országok-földrészek határán.

Korántsem biztos, hogy a kötet implicit olvasója szövegváltozatokat összevető filológus, mindazonáltal a kritikus aligha tud attól eltekinteni, hogy olyan könyvet tart a kezében, mely javarészt általa már máshol-máskor-(többé vagy kevésbé)-máshogy olvasott írásokat tartalmaz. A *Napos oldal* említett ciklusának darabjai egy kivételével alapanyagát képezik a *Pályának*, olyannyira, hogy az alcím (melyről a szerző azt nyilatkozta, hogy ő azt akarta volna címnek központosítás nélkül, vagyis grammatikailag többértelművé téve) is onnan származik (bár *A Puerto Ricó-i bob* új változatában ez a mondat már nem szerepel), ugyanakkor a szövegek sorrendje, közvetlen belső kötetbeli kontextusa megváltozott, amennyiben a *Pálya* tematikus elv szerint szerveződve keletkezési idejüket tekintve távoli szövegeket helyez egymás mellé. Noha a „rég” készült darabok kötetbeli változatai után szerepelnek az egykori dátumok, feltűnő anakronizmusok jelzik, hogy nem szövegű átvételekről van szó: 1988-ban még nem írhatta volna senki azt, hogy „elég csak nekikészülni egy BL-döntőnek” (218.), 1992-ben ember nem mondta azt, hogy „parázok” (42.), mint ahogy 1991. szeptember végén nem lehetett még sem Kenenisa Bekele 10 000

méteren elért 2005-ös világrekordjára (97.), sem Borsi-Kálmán Béla 2008-as Pus-kás-könyvére hivatkozni (96.). Bár nehéz lenne nagyon teherbíró érveket hozni amellet, hogy a – nem efféle – módosítások nem föltétlenül váltak javára a kö-tetnek, mégis megkockáztatom, hogy például a *Nincs is mit mondani mást, mint hogy bál' isten* című írás, mely a szovjetek ellen Irapuatóban (történeti távlatból látszik, hogy valóban) megsemmisítő vereséget elszenvedő válogatott és a késő Kádár-kor kultúrpolitikai játékszabályai szerint nem folyóiratot alapító, hanem lap-alapítási kérvényt benyújtó író-társaság attitűdjét montírozza egymásra, az eredeti változatban hatásosabb lezárást kapott: „Ülünk a sör mellett, tippelünk, bízunk, biztosak vagyunk, várjuk a csodát. Nevetséges kijelentéseket teszünk, hogy no, majd most. Majd itt. Aztán széthullunk és megsemmisülünk; mert én vagyok az, aki riadtan rohángálok, mint a vadállat a ketrechen, én vagyok az a remegő lábú futballista, akinek nincs egy szabad, bátor mozdulata. A vereségre ítélt. / És nem csak egyszerűen megvernek, meg is szégyenítenek. / Még nem eléggé?” (*Napos oldal*, 169–170.) „Ülünk a sör mellett, tippelgetünk, bízunk, várjuk a csodát. Nevet-séges kijelentéseket teszünk, hogy majd most. Aztán széthull, megsemmisül az egész; én vagyok, aki tehetetlenül rohángálok le-föl, mint vadállat a ketrechen, a vereségre ítélt, remegő lábú, akinek nincs egy szabad, bátor mozdulata. Még nem elég?” (247.) Az utóbbi kétségtelenül rövidebb, ezzel együtt retorikailag nem meg-oldottabb, mert az eredeti addícióra-fokozásra épülő befejezés nem volt fölösle-gesen szöszaporító, s a záró (szónoki?) kérdés is – mivel grammatikailag szorosabban hozzá volt kapcsolva az öt megelőző mondatához – jobban elő volt benne készítve. Lehetséges, hogy egyes korábbi szövegek meghúzása helyett egy erősebb szelek-ció tehette volna feszesebbé a kötetet, mely inkább akar reprezentatív gyűjtemé-nye lenni a szerző sporttárgyú szövegeinek, mint mentes lenni az önméltléstől. Vannak benne ugyanis olyan témák, amelyek újbóli visszatérésük alkalmával nem föltétlenül mutatkoznak más alakban: Kiss Tibor Noé joggal ilyenként említi pél-dául a női tornát, Bácsi Sanyit, a fociközvetítések keltette unalmat (*Ottbagyva a meccset, immár a konyhában*, Jelenkor Online, 2019. 05. 28.), a magam részéről ide sorolnám még Kukorelly reformjavaslatát a labdarúgás izgalmasabbá tételére (kevesebb játékos, nagyobb tér, több gól) és azt a szentenciát, hogy mindenki megtanult focizni („Nápolytól föl Zalaegerszegig és tovább” – 125).

Kétségtelen ugyanakkor, hogy bizonyos belső ismétlések a kötetkompozíció szempontjából nem tűnnek redundánsnak, sokkal inkább funkcionálisnak. A szer-ző-elbeszélő kölyökcsapatbéli emlékeinek és a számára legfontosabb futballistá-nak, Varga Zoltánnak („Aki ismer, tudja, nekem Varga a legnagyobb, ő fáj a leg-jobban.” – 249.) gyakori említése a VIII. fejezetet záró két írásban találja meg kul-minációs pontját. *A felhő, felleg és a fodor* Kukorellyre nem jellemzően kerek no-velle, eredetileg 1988-ban látott napvilágot a *Kortársban*, míg a „*Szívem vajon nem szent barag vevője?*” című az egykori ferencvárosi játékos és edző nekrológja 2010-ből. Előbbi a gyermeki és a felnőtt elbeszélői perspektívák váltogatásával, a múlt elbeszéléséhez grammatikai jelent is használó énnarrációval és a(z) egykori) szen-zuális tapasztalatok plasztikus megjelenítésével ered az (eltűnt) idő nyomába. Utóbbi a Kukorellytől jól ismert érvelésmódot használja: egymással látszólag nem összeférő jelzők halmozásával („[t]otális energiamozgósítás és higgadt visszafogott-

ság, forró szív és hideg agy, gyakorlat[ozás] és túlrántott elviség, körültekintés és nulla megalkuvás, kérlelhetetlenség és fejlett erkölcsi érzék, végletes érzékenység, elhivatottságtudat, karizma, kisiússág” – 261.) és egymás érvényességét viszonylagosító állítások sorjázásával („Ha futballozol, ráfizetsz. Nem tudsz nem futballozni, és nem tudsz nem ráfizetni. Aki pedig nem futballozik, tehát nem fizet rá, az fizeti az egészet.”) képes alkat, szerep és élethelyzetek összetett viszonyát szóba hozni – ezek az írások azért is jelentik a kötet ormain, mert tanúságot tesznek az irodalmi nyelv mással nem helyettesíthető (gondolat)teremtő erejéről.

Azért, hogy ugyanez nem mondható el a kötet egészéről, döntőrészt a szövegek megmunkáltságában mutatkozó hullámzás okolható. A magyar íróválogatott mérkőzéseikhez kötődő utazások mozzanatainak naplószerű megörökítése olykor például fölveti annak kérdését, hogy vajon mire is megy az olvasó az efféle rövid szavatossági idejű bejegyzésekkel: „Május 6., péntek. Svédasztalozunk osztrák, német – két csapattal szerepelnek –, angol, török és észak-ciprusi kollégákkal. 10-re a pályára, a németek ellen kezdünk. Félidőben lecserélem magam, begörcsölt alul a jobb combom. Keresztury Marci gólja. Délután beszélgetős panel, az agresszíven játszó (sárgát is kapott), de nagyon helyes Bíró Dénessel. (Itt a felesége is, Jeney Orsi.) Vissza a szállodába, aztán egy másik pálya az úgynevezett halottzóna mellett. A helyiekkel 5-0 (Melecsky Kristóf, Keresztury 2, Benkő Gábor fejese Nagy Dani beadásából, Zilahy kavardás után áttemel egy labdát). Nem kezdődött könnyen, de jól ment. Vissza, zuhany, szuper vacsora, a teraszon ülünk, hűvös van. Hol zuhog, hol forró napsütés.” (224–225.) Amíg itt a személyes történések hatókörét érezhetjük alkalmasint szűkösnek, addig a széles merítésű sporttörténeti „anyagot” használó írások esetében a célközönség nem tűnik kellően eltalálnak. Lássunk néhány példát: „1950-ben Szűcs Sándor tizenkilencszeres válogatott futballista összejött Kovács Erzsébet énekesnővel, és ez nem fért bele a szoc. erkölcsbe. Le akartak lépni, besúgták őket. Illetve csöbe húzták őket, és Szűcsöt, mivel az Újpesti Dózsának, a belügy csapatának a játékos volt, egy szigorúan titkos minősítésű törvényerejű rendelet alapján 1951-ben kivégezték.” (68–69.) Ez a mindösszesen három mondat úgy igyekszik összefoglalni a Szűcs-ügyet, hogy aki azt ismeri (még csak nem is feltétlenül Takács Tibor *Büntetőterület* című szakmunkájából, de mondjuk a *Nők Lapjából* vagy az RTL Klubnak az énekesnővel készített interjújából), annak alig is mond valamit, aki pedig nem ismeri, az ebből aligha fogja megérteni, hogy valójában mi, miért és hogyan történt. A vázlatosságnak ugyanis ára van: a szocialista erkölcsbe nem az nem fért bele, hogy egy válogatott futballista énekesnőnek udvaroljon, hanem az, hogy Szűcs mindeközben kétgyermekes, házas ember volt. A korban nem járatosak számára nem biztos, hogy kiderül Kukorelly soraiból, hogy Szűcs rendőr főhadnagyként állt bíróság elé, s az ügyben kulcsfontosságú mozzanat volt, hogy a „disszidálási” kísérlet során magával vitte szolgálati fegyverét. Ugyanebben a szövegben, néhány sorral később ezt olvassuk: „Kubala még 1946-ban lépett – Pozsonyból. Ötvenhatban Puskás, Kocsis, Czibor és Grosics is kinn maradt.” Két egyszerű mondat, két állítás – egyik sem stimmel. Kubala László 1946-ban nem Pozsonyból, hanem Pozsonyba lépett Magyarországról, a Ferencvárostól az ŠK Slovan Bratislava csapatához, ahonnan 1948-ban visszatért a Vasashoz, ekkor a magyar válogatottban is játszott három

meccsen (bár csak az Albánia ellenin volt végig pályán, majd 1949-ben Olaszországba távozott. Kétségtelen, hogy Puskás, Kocsis és Czibor 1956 után évtizedekig nem jöttek haza, azonban kinn maradásuk csak 1957 februárjában dőlt el, mint ahogy az is, hogy a Dél-Amerikából Bécsbe visszatérő Budapesti Honvéd többi tagja (pl. Bozsik, Budai, Kotász) és a más egyesületekből a tengerentúli túsóra hozájuk csatlakozott játékosok (pl. Lantos, Sándor, Szusza) viszont igen. Még mindig a *Sport és Minden* című szövegből egy másik példa: „[1936-ban a berlini olimpián a] német csapatban zsidók nem indulhattak, így kimaradt a zsidónak számító Gretel Bergman. Aztán visszahívták, végül gyenge formájára hivatkozva mégsem indították.” (72.) Valójában az történt, hogy Hitler hatalomra jutását követően már 1933-ban megvonták a magasugrótól a jogot, hogy továbbra is az ulmi városi sportegyesületbe járhasson. Ő ezért Angliába távozott, ahonnan a német szövetség azért hívta vissza az olimpia előtt, mert az Egyesült Államok csapata bojkottal fenyegetőzött a német olimpiai keret „zsidótlanítása” miatt, s akkor nem neveztek végül, amikor az amerikaiak már a helyszínen voltak, visszalépésüktől tehát nem kellett félni. Rögtön ezt követően ez áll a szövegben: „(Egy duó) Sok van. Celtic F.C.–Rangers F.C. vagy Ferencváros–Újpest. Jack Johnson–Jim Jeffries, a »4]« vagy Oscar de la Hoya–Floyd Mayweather.” Aki nem különösebben járatos a boksztörténelemben, nem kapja föl fejét e felsorolásra, aki viszont valamelyest eligazodik benne, joggal kérdezheti, de la Hoya és Mayweather milyen értelemben alkotnak „duó-t” – mert volt összesen egy darab, nem különösebben magas színvonalú meccsük egymás ellen? (Ha már boksztörténelem, akkor miért nem Ali–Frazier vagy Gatti–Ward?) A 82. oldalon található „A gólt tizenegyesből Zavadszky rúgta.” mondat-hoz tartozó lábjegyzet ezt állítja: „Mint Fehér Miklós, pályán halt meg, Limassolban, 31 évesen.” A tragikus valóság az, hogy Zavadszky Gábor nem a pályán halt meg, hanem – amennyire ez tudható – orvosi hiba miatt utolsó mérkőzése után két nappal ciprusi otthonában. Néhány lap múlva Verebes Józsefről az derül ki, hogy „[h]a valaki a Kinizsi/FTC-ben akár három meccset is játszik a hatvanas évek legelején, az nem csekély” – kétségtelen, hogy amikor Verebes kölyökként futballozni kezdett, akkor a Kinizsiben játszott, 1961-ben viszont már nem hívták így az FTC-t. Nézzünk egy időben hozzánk közelebbi példát: „2004 karácsonya körül a Chrystal [sic!] Palace ötöt kapott a Manchestertől. [...] A Crystal Palace-ban Király Gábor úgy kezd, hogy kifog egy tizenegyest. Utána percenként kifog valamit, mégis kap egy ötöst. Ő volt legjobb magyar. Meg Gera Zoltán, aki abban az időben a West Bromwich Albionban játszott már négy éve. Akkor néztem utoljára rendesen »magyar« meccset. Az Arsenal idegenben ötöt rúg az alaposan leszakadva utolsó helyen álló West Bromwichnak, Gera még csak nem is kezd. Becserélik, gyakorlatilag nem látszik. Négy-null környékén az Arsenal kíméletből lecseréli Barošt, emlékszem a magabiztos, önelégült arcára.” (36–37.) Ez a rövid szakasz nem kezdődik jól (fölös betű a londoni csapat nevében), s aztán is csak dörzsöli a szemét az olvasó, hogy tényleg az van-e kinyomtatva, amit látni vél. 2004. december 18-án Király valóban öt gólt kapott a ManU-tól, de hogyan játszhatott „abban az időben” Gera a WBA-ban „már négy éve”, ha éppen úgy 2004-ben igazolt Angliába, mint Király? (Tavasszal még bajnok és kupagyőztes lett a Fradival.) Az általam ismert adattár nem tud arról, hogy az Arsenal 1901 és 2017 között bármikor ide-

genben öt gólt rúgott volna a Birmingham melletti csapatnak. Hogy téveszt az emlékezet, elárulja nekünk Baroš, aki természetesen sosem játszott az Arsenalban, annál inkább a Liverpoolban, amely 2004. december 16-án 5-0-ra győzött a WBA ellen (a cseh csatárt 0-3-nál cserélték le, lehet, hogy „kíméletből”, gólt mindenestre nem szerzett), melynél Gera Zoltán első évét töltötte. Nem az a kérdés, hogy ezeket a tényeket ismeri-e a szerző, hiszen nyilván éppúgy tisztában van velük, mint bárki, aki valamelyest jártas a sporttörténelemben, sokkal inkább az, hogyan nem akadtak fenn a szerkesztési folyamat rostáján. Nem lenne indokolt föltételezni, hogy azért nem szűrtak szemet, mert a szövegben hol pontosabban, hol pontatlanabban fölidézett történetek példaértéke így is evidens, vagyis az irodalmi kontextualizálás mintegy helyrebillenti a historikus vázlatosságot – az ugyanis olykor elmarad. Amit már csak azért is sajnálhatunk, mert amikor nem marad el, akkor nagyon is megmutatkozik, hogy mi végre ez az egész (sport és irodalom), és hogy miért is pillére Kukorelly annak az íróválogatottnak, melynek számos tagját (Ottlíktól Mándyn és Mészölyön át Esterházyig) vendégszövegekkel *Pályára* hív. (*Kalligram*)

FODOR PÉTER

## *A radír titka, a feleslegtermelés poétikája*

BARTÓK IMRE: *JERIKÓ ÉPÜL*

Bartók Imre *Jerikó épül* című regénye az utóbbi időszak egyik legkülönösebb sorsú alkotása, melynek eddigi, röpké egy esztendő felölelő fogadtatástörténete ugyanakkor nagyon is szimptomatikus, amennyiben felmutatja a kortárs irodalmi nyilvánosság működésének több törvényszerűségét. A mű megjelenését felfokozott várakozás övezte, amely egy, a születési idejét tekintve még mindig a „fiatal” prózaírók nemzedékéhez tartozó, ugyanakkor már számos kötetel rendelkező, markánsan egyedi írásmódot kialakító szerző magnum opusként megelőlegezett vállalkozásának szólt. A *Jerikó* könyvheti bemutatkozását mégsem követte azonnal élénk kritikai visszhang, mely akár azzal az a banális, ámde nem elhanyagolható körülménnyel is magyarázható, hogy egy hatszáz oldalas könyvről van szó, melynek olvasásához – és megemésztéséhez – idő kell. (Ismét csak jellemző, hogy a 2018 év végi körkérdésekben több kritikus is hangsúlyozta: még nem fejezte be vagy nem olvasta el a művet, de mindenképpen meg kell említenie.) Ennél már jelzésszerűbb, hogy – szemben például a korábbi trilógia egy-egy darabjával – a mű végül egyetlen irodalmi díj shortlistjére sem került fel, tehát a rövidtávú, azonnal érzékelhető szakmai és közönségsiker ez esetben elmaradt. Abban a néhány, egyébként kifejezetten gondolatébresztő és szempontgazdag kritikában, mely már hozzáférhető a műről, az értékelő megállapítások két jellegzetes (nem ritkán egymásba is szövődő) attitűdről tanúskodnak: egyrészt regisztrálják, hogy a regény az „olvashatóság határán billeg” (Förköli Gábor: *Megalomán megismerés*, KULTer.hu,